NEMZETI NŐNEVELÉS.

XIV. ÉVFOLYAM. JANUÁR. 1893. I. FÜZET.

HAMPELNÉ, PULSZKY POLIXENA.

(Arczképpel.)

A magyar tanítónőknek egy igazi jó barátját mutatjuk be ez alkalommal olvasóinknak: egy európai műveltségű, de igaz magyar érzésű asszonyt, a nők magasabb műveltségéért és tágabb munkaköreért szóval és tettel küzdő úrinőt, ki azonban első sorban jó háziasszony, feleség és édes anya.

Ismerjük és szeretjük őt mindnyájan, mi fővárosi tanítónők, hisz ő is segített nekünk megalkotni *a mi egyesületünket*, a «Mária Dorothea egyesület»-et; ott dolgozik és fárad velünk ma is annak megerősítésében és fejlesztésében, s bíztat és bátorít ott hol csüggedünk, tanácsol a hol tétovázunk s támogat, a hol erőnk fogyatékos. Ismerjük és szeretjük mindnyájan, mert bátorítása, tanácsa és segítsége nem csupán a részvét, nem a kicsinylő szánakozás ösztönzéséből, hanem a megbecsülés és rokonszenv édes forrásából fakad, s nem kicsinységünk és gyámoltalanságunk érzetét kelti fel bennünk, hanem felemel, megvigasztal és lelkesít. Ismerjük és szeretjük mindnyájan, mintha egészen a miénk, egészen mi közülünk való volna, mert érezzük, hogy bár előkelő társadalmi állása fölénk helyezi, a közös eszmék iránt való lelkesülés velünk egyenlővé teszi, mert érezzük, hogy ő a tanítónői hivatást becsüli, az általunk teljesített munkát tiszteli, s bennünk a haza javáért fáradó becsületes munkást szereti.

Valóban eldicsekedhetünk vele, hogy Hampelné Pulszky Polixena szereti a tanítónőket, annyira szereti, hogy értük fáradni és velük dolgozni nemcsak érdemesnek tartja, de kicsibe mult, hogy a tanítónői hivatásra magát fel nem avattatta, hogy a tanítónői képesítést csupa rokonszenvből és hivatásszeretetből magának meg nem szerezte. Az igaz, hogy neki, ki oly kitünő nevelésben

HAMPELNÉ, PULSZKY POLIXENA.

részesült, kinek atyja házánál, a magyar nemzeti múzeum igazgatója házánál a legkiválóbb hazai és külföldi tudósokkal nyilt alkalma naponként társalognia, kinek magasabb kiképeztetésén a tudományos egyetem leghíresebb professzorai versenyeztek: neki valóban nem kerülhetett volna nagy fáradságába az elemi és polgári tanítónőképesítés megszerzése. Nem is került az elkészülés nagy fáradságába, s a hol egyet-mást a szakszerű ismeretek tekintetében pótolni, kiegészíteni, teljesebbé tenni kellett, azt igazi tudásvággyal és fáradságot nem ismerő lelkesedéssel végezte. Már épen a vizsgálat letevésére jelentkezett, midőn egy nagyobb görögországi utazás, melyet egy, az édes atyja által vezetett, előkelő és tudós társaságban tett meg, e feltett szándékától elállni kényszerítette. Teljes mértékben élvezte ez utazást, s mindnyájunknak élénk emlékezetében vannak még azok szép a tárcza levelek, melyeket a klasszikus Görögh onból ifjú leánykához illő lelkesedéssel, de komoly tudóshoz méltó alapos ismeretekkel az «Egyetértés» és más napilapok számára írt.

Ez a görögországi út s nem sokkal ezután bekövetkezett férjhez menetele tevékenységi vágyát és nemes ambicióját a tanítónői vizsgálat letevéséről más irányba terelte. A történeti és régészeti tudományok iránt ébredt szívében lelkesedés s férje dr. Hampel József kitünő régészünk által is buzdítva, nemcsak alapos tanulmányokra tett e részben szert, hanem irodalmi tekintetben is szép sikereket ért el.*

A tanítónői vizsgálat tehát elmaradt, de a készülgetés közben szerzett pedagogiai ismereteknek jó hasznát veszi most mint édes anya, öt apró kedves, szép és eszes (négy fiú és egy leány) gyermekének ápolásánál és nevelésénél. Mert bár élénk szellemét tudományos és társadalmi kérdések is foglalkoztatják, gondosságát és önfeláldozó szeretetét családjával és gyermekeivel szemben ezek egy hajszálnyira sem csökkentik.

* Több idevágó munkálata közül felemlítjük a legújabbat: *Elbeszélések a görög világból*, az ifjúság számára, mely Charlotta M. Yonge angol eredetije után írva, a napokban hagyta el a sajtót.

Kötelességeit családja és a társadalom iránt nagy munkaképességre valló buzgósággal és helyes tapintattal tölti be. A társadalmi kérdések mindenike érdekli, de rokonszenvével leginkább a nők nevelésének s a nők munkaképesítésének és főként a tanítónők ügyének kérdéseit tünteti ki. E részben nem ismer fáradságot, a mint ezt már a M. D. E. megalkotásánál, s ugyanezen egyesület által rendezett kisdednevelési kiállítás létrehozásánál s legutóbb a leánygimnázium ügyében kifejtett munkássága által is megmutatta. Legkiválóbb érdeme azonban épen a M. D. Egyesülettel szemben a «*tudományos és közérdekű előadásoknak*» a nevezett egyesület javára való szervezése. Ez előadások immár rendszeres tanfolyamokká lesznek, s nagy erkölcsi és anyagi eredményei első sorban neki köszönhetők. Csak az ő szeretetre méltó egyéniségének volt lehetséges a tudós egyetemi tanár urakat az egyesület és a nőnevelés ügye iránt az előadások tartása által nem csupán áldozatra kész, de az ügyért lelkesülő jóbarátokká tenni; csak neki sikerülhetett társaságunk legelőkelőbb köreit az előadások tömeges látogatására bírni.

De nem írok róla többet. Azt vethetnék szememre, hogy tollamat a szív vezérli, nem az ész; hogy nem mérlegelek és méltányolok, hanem magasztalok és — szeretek. Igaz, nem tagadom, én is mint oly sokan közülünk, szeretem ezt a lelkes és művelt magyar asszonyt, de azt hiszem, hogy ha már oly sokan szeretik, az mégis egyedül csak az ő érdeme és nagy érdeme.

Budapest. Sebestyénné Stetina Ilona.

A LEÁNYGIMNÁZIUM.*

Kényes helyzetben vagyok. Úgy érzem magamat, mint az a védőügyvéd, a ki egy előtte nem közönyös szép nőnek megtámadott becsületét van hivatva tisztára mosni. Ha ebben a védelemben kissé szókimondó leszek, szolgáljon mentségemül a meggyőződés heve, mely szólni késztet.

A vádlott a leánygimnázium eszméje. A vádak száma légió. Az eszme nem törvényes származású. Nincs meg a keresztlevele az álladalomtól. Senkisem tudja hitelesen: honnét jött és hová megy ez a gyanus jövevény. Céljai homályosak, törekvései kétesek. — Ezt halljuk lépten-nyomon. A társaság jólétére oly féltékeny erkölcsi őrök óva intik a tisztességes szülőket, hogy tartózkodjanak ezzel a kalandor nővel közelebbi érintkezésbe lépni. Ezen erkölcsbirák szemében már maga az is terhelő körülmény a vádlottra nézve, hogy története van, bár remélik, hogy ez a történet be van fejezve s folytatása nem lesz.

Nos, hát engedjék meg, hogy védelmezessem önök előtt ezt a gyanúba fogott teremtést, a kit én világba lépése óta figyelemmel kisértem, s a ki önöktől sem idegen, legalább a jelek erre vallanak. Itéljék meg, vajjon a multért illeti-e szemrehányás a vádlottat; itéljék meg, méltó-e még arra, hogy jövője legyen.

A leányka immár nagykorú volna, sőt — ha Ibsent szó szerint lehetne venni — már élte végét is járná. Ibsen ugyanis azt mondja, hogy az igazságok rendszerint rövid életűek. 17—18 év a középkoruk. Már pedig a leánygimnázium eszméje idősebb ennél.

* Felolvasta szerző a Mária Dorothea egyesület budapesti tanítónői szakosztályában.

Csakhogy eddig tulajdonképen nem élt, hanem csak tengette életét. Az a nagy ember, a kitől majdnem mindent örököltünk, a mit ma kulturális intézményekben és gondolatokban bírunk, Eötvös József báró volt az édes atyja, de az ő elhunytával korai árvaságra jutott a kis magzat, és a mostoha viszonyok mellett, a melyek közt volt, fejlődése, nevelkedése szörnyen hátramaradt. Elhagyva, elfeledve, nyomorban sinlődött sokáig.

Történt azután, hogy egy naiv hazafi — a ki még hisz — a fejébe vette, hogy utána jár az említett hamupipőke sorsának. Meg is találta, de nem a keresettet, hanem a hasonlóját, nem is itt az édes hazában, a hol annak bölcsője ringott, hanem száz meg száz mérföldnyire innen, és elhozta magával a távol északról ide a melegebb déli éghajlat alá.

Itt meglehetős hidegen és bizalmatlanul fogadták. A felsőbb körök nem is vettek róla tudomást. Pedig egyenesen hozzájuk ajánlottuk be. Több mint másfél évvel ezelőtt történt a dolog. A bemutatás egy eredeti, ujonnan keletkezett irodalmi szalonban ment végbe. Ez a szalon az «Élet» volt, mely a nyilvánosságot csaknem szándékosan zárta ki, nehogy a nyilvánosság zordabb levegője s túlságos világossága megártson azoknak az üvegházba való zsenge, kényes fiatal hajtásoknak, melyeket ez a szalon ápolt.

Ezek közé az ápolásra szoruló zsenge fiatal hajtások közé mindjárt eleve fölvettük a nők ügyét általában és különösen a nők műveltségi színvonalának emelését, a mi elég kényes vállalat nálunk, a hol a nők színvonalának emelése nem népszerű dolog.

Oda, ebbe a zárt körű társaságba hivtuk meg az ország szellemi életének hivatalos vezetőjét, és bemutattuk neki az északi vendéget, a közös (fiú-leány) középiskolák eszméjét mint olyant, a kivel érdemes lesz foglalkozni.

Nagy túlzás lenne tőlem, ha azt állítanám, hogy ez a jelenet még élénk emlékezetébe van mindenkinek. Kevés szem- és fültanuja volt biz annak. Méltán föltehetem, hogy önöknek tudomásuk sincs róla. De azért nem ismételem itt azokat a szavakat, melyek az akkori bemutatást kisérték.

Elég, ha utalok az említett ajánlásra, úgy is kiegészítem azt

mindjárt néhány új részlettel, a mi talán szükséges a végre, hogy a továbbiakban elfogulatlanul itélhessenek.

Az említett zártkörű társaságnak egy másik tagja, Mai Pál, a mely név alatt egy jó nevű fiatal költő rejtőzik, nem sokkal azután lelkes visszhangot adott erre a bemutatóra. Felszólalását, melyben a nőügy meleg szeretete lüktet, ezzel az ügyes fordulattal végzi: «Hát csak vegyék kezükbe művelt hölgyeink a dolgot s áldozzák neki eszményi lelkesedésük, szivós kitartásuk egész erejét. A siker nem fog elmaradni. De ne az államnál kezdjék, hanem a társadalomnál. Talán csak egy ajtóval kell tovább menniök: Csáky Albin gróftól — Csáky Albinné grófnőhöz».

Evvel az állásponttal szemben a válasz részünkről nem maradhatott el. Egy hónappal később, egy más témával, a nőiesség védelmével kapcsolatban, melyet itt természeténél fogva nem hozhatok bővebben elő, ezt a való utalást következőleg méltattuk:

«Mi nem osztozhatunk Mai Pál úr optimizmusában. Ez a mi társadalmunk, sajnos, nem Mai Pálokból áll, hanem tegnapi és tegnapelőtti Pálokból, és nem Csáky grófnékból, hanem azon féligmúlt Pálok feleségeiből, egyszóval: keményfejű és keményszívű emberek tömegéből. Ő reájuk bízni az első lépést annyi lenne, mint lemondani minden reményről addig a boldog ideig, a mikor majd a magyar nők, fölismerve helyzetük méltatlan voltát és e helyzet veszélyeit, maguk vennék kezükbe a gyökeres reform ügyét. Az egy messze fekvő lehetőség, a melyet mi csak mint végső esetet hoztunk elő.

Ilyen ósdi, gyámoltalan társadalommal szemben, mint a mienk, egy liberális kormánynak sohasem szabad azt várnia, hogy a társadalom legyen a mozgató erő *fölfelé;* ellenkezőleg: ő van hivatva a lökést adni a fejletlen társadalomnak a haladás irányában.

Igy történt ez nálunk mostanáig. Igy fog történni ezután is, a míg az állam erős lesz, a társadalom pedig gyönge. Ennélfogva mi csak megmaradunk a mellett, hogy a segítség onnét jőjjön, a honnét azonnal jöhet, vagyis fölülről.»

Ez volt augusztus hónapban.

Senki sem hitte még, hogy ezek az akademikus faggatások

részünkről a puszta szónál messzebb is fognak vezetni. Én a hit makacsságával ragaszkodtam eredeti álláspontomhoz, a közös fiúleány középiskolák eszméjéhez. Még egyszer síkra szállottam ezért az eszméért, bár a meghallgatás sikerének mindinkább halványuló reményével. Közöltem azokat a benyomásokat és tapasztalatokat, a melyeket hosszas figyelemmel ott gyűjtöttem, a hol ezt az eszmét megvalósítva és virágozva, a régi irány intézményeit messze túlszárnyaló magaslatra emelkedve láttam.

Épen egy esztendeje mult annak, hogy a közös iskolák behozatalát az eszmének tüzetesebb kifejtésével újra és alighanem utoljára a kormány figyelmébe ajánlottam.

Azonban, bár a legjobb érveket hozhattam fel a közös iskola eszméje mellett, csakhamar fájdalommal kellett belátnom, hogy arról az oldalról, a melyre számítottam és abban az alakban, melynek egyedüli helyes volta hitté nőtt bennem, a javítást egyhamar hiába remélnők.

Más utat kellett választanunk. Azok részvétét és érdeklődését fölkelteni, a kiket az ügy legközelebbről érdekel: a művelt nőközönségét s azon férfiakét, a kik tanügyünk szolgálatában állva, annak viszontagságait, hiányait és bajait leginkább érzik.

A zajtalan, csendes; de céltudatos munka ideje következett ezután.

A nők közül sorompóba lépett Magyarország nővilágának egyik kimagasló alakja, Hampelné Pulszky Polyxena úrhölgy, a ki egy czikkében (melyet az «Élet» márcziusi száma közölt), kijelölte a leányképzés reformjának alapvonalait. Kimondta, hogy a leányok gimnáziumi oktatására igenis szükség van, s hogy sem ez a kérdés, sem gyakorlati megoldása még nem jelenti az úgynevezett nőemanczipácziót. Meg kell nyitnunk a nő előtt az orvosi és gyógyszerészi pályát, s ez gimnázium nélkül nem képzelhető. Rámutat a mostani leányiskolák ferdeségeire s hézagaira, melyeket a leánygimnáziumnak ki kell küszöbölnie. Művelt nőket kell nevelnünk az életnek és a családnak s e művelés komolysága egyenlő legyen azzal, melyet a férfiak kiképzésében szem előtt tartunk.

«Ez a leánygimnázium azonban — így szól végre Hampelné

úrnő — nem lesz jó, ha a fiúgimnázium mintájára szabjuk. Azt a nők természetéhez kell alkalmazni. Kívánatos volna, hogy az valami gyakorlati czélt tűzzön maga elé, például az orvosi kurzusra való előkészítést. Igy azután azok a leányok, a kik onnan 8 vagy esetleg 9 év mulva kikerülnek, *az akkoráig* nők számára szervezendő orvosi és gyógyszerészi tanfolyamot látogathatnák. Ebben a leánygimnáziumban a fősúly szerintem a modern nyelvekre és a természettudományokra volna helyezendő stb.»

Másutt ez a jelentékeny felszólalás nem maradhatott volna puszta szó, mint nálunk; kormány és társadalom siettek volna közösen akczióba lépni s fölvenni a vezérfonalat, melyet egy kiváló szellem kezükbe adott.

Ime a bizonyíték. Abban az időtájban azután, hogy Pulszky Polyxena czikke az «Elet»-ben megjelent, a horvát-szlavon tartományi kormány összehívott egy szakbizottságot és rövid idő alatt kidolgoztatta a Zágrábban felállítandó leánygimnázium tervét.

Az illető bizottság éjt-napot összetéve működött s a terv hamarosan elkészült. A horvát leánygimnázium ma már fennáll. A kormány rendeletileg léptette életbe. Igen természetesen a horvát kormány előtt nem lehetett közönyös az a tény, hogy a kettős birodalom közös külügyminisztere ugyanakkor tette közzé hirdetését, hogy Bosznia- és Herczogovinában állami orvosnők kerestetnek 1400 frt fizetéssel. A horvát kormány helyesnek és hazafias dolognak tartotta, hogy ezekhez az orvosi állásokhoz annak idején ne csak osztrák vagy más külföldi nők jussanak, hanem horvát nők is. Hogy a közös külügyi kormány elég megbizhatóknak fogja-e találni a horvát orvosnőket azon a politikailag meglehetősen exponált helyen, az már az ő dolga. De bizvást föltehető, hogy a közös külügyminiszter nem vette volna rossz néven, ha ezt a tényleges szükséget az illetékes tényezők nálunk is számba veszik, mert hiszen az első nő, a kit Kállay B. közös külügyminiszter felszólított arra, hogy Boszniában mint állami orvosnő alkalmazást vállaljon, dr. Hugonnai Vilma grófnő volt, az első és ez ideig egyedüli ma-

gyar orvosnő, ki azonban a világért sem kívánta családanyai hivatását boszniai hivatallal felcserélni.

Nálunk azonban, a hol a politika mindent absorbeál és szappanbuborékaival, melyekben semmi tartalom nincs, a közönség figyelmét folytonosan el tudja foglalni, nálunk csak a beavatottak és az ügyhöz egészen közel állók értették meg Pulszky Polyxena szózatát.

Ez a néhány ember, tanárok és tanítónők, komolyan vették a felhivást, mely hozzájuk volt intézve. Nem ejtették el a közös iskolák eszméjét. Az, mint végczél, most is előttünk lebeg.

Részemről, bár jobb szerettem volna nőképzésünk reformját ezen a végleges alapon, a közös tanítás alapján kezdeni, készséggel tettem magamévá Pulszky Polyxena álláspontját, mint olyant, mely lépcsőül szolgálhat a további lényegesebb reform felé. Be kellett ismernünk, hogy ez a forma az, mely Eötvös József konczepcziójának s így az eszmei fejlődés törvényeinek legjobban megfelel.

Megalkottuk a tervezett intézet tanári karát. A fővárosi középiskolák tanárai s leányiskolai tanítónők nagy számmal és önkéntesen ajánlották fel szolgálatukat a nemes czélra. Egy jól felszerelt intézetnél ingyen helyiséget eszközöltünk ki az első évekre. A közönség érdeklődése meglepő mértékben nyilvánult az ügy iránt, sokkal nagyobb mértékben, mintsem az előző akadémikus fejtegetések s a közzétett sovány indokolású felhivás után várhattuk volna. Merem állítani: nem volt társadalmi kérdés az utóbbi hónapok alatt, mely a közvéleményt annyira foglalkoztatta volna, mint a leánygimnázium kérdése. Az első tanácskozás óta, melyet a képviselőházban julius elején tartottunk, a közönség köréből tömegesen érkeztek hozzánk a jelentkezések, úgy hogy, ha szabad volna csupán ebből az egy jelenségből következtetni, akkor nem egy, de tíz leánygimnáziumra volna szükség Magyarországon.

A közönség részéről tehát megvolt a bizalom a kezdeményezők iránt. Nem is csoda, hiszen az intézmény komoly jellegének biztosítására minden tájékozott ember szemében elég garanczia volt azoknak a neve, a kik a mozgalom élén állottak.

Azonban unisonó riadt föl ellenünk csaknem az egész napi

sajtó. Ellenzéki és kormánypárti lapok egyesültek a leánygimnázium elleni küzdelemben. [A «Magyar Állam» (ez volt az első) és a «Magyar Hirlap», a «Pesti Hirlap» és a «Nemzet», a «Fővárosi Lapok» és a «Borsszem Jankó»]. Torkuk szakadtából eregették világgá vészkiáltásaikat: Veszélyben a haza és az emberiség! A főzőkanál és a portörülő! A tudományos akadémia és az egyetem! A házasság és a konyha! Forradalom készül! A hozományt elnyeli az érettségi bizonyítvány! Férfiak, vigyázzatok! Ma sem tudunk megélni, hát még majd ezután!

Mi behatóan foglalkoztunk mindezekkel az érvekkel, ha ugyan szabad így nevezni ezeket az okoskodásokat. Kimutattuk, hogy a leánygimnázium nem dönti veszélybe a hazát, s az emberiség is nyugodtan alhatik, ha évenként 20—20 leánynyal több fog diákul tanulni. Kifejeztük abbeli véleményünket, hogy igen képzett nő is lehet jó gazdaasszony és hű feleség, a mint a mai körülmények közt, midőn pedig nincs leánygimnázium, a legműveletlenebb nőcskékből is válnak rossz gazdaasszonyok és nem jó feleségek. Ennek a két dolognak semmi köze egymáshoz. A főzőkanalat és a portörülőt se kívánjuk kivenni hölgyeink kezéből, sőt azt akarjuk, hogy a konyha és az otthon legyen az ő igazi birodalmuk ezentúl is, de a mellett kívánatosnak tartjuk, hogy azon az időn kívül, melyet e birodalmuk vezetésére fordítanak, szabad óráikat egyébbel is tölthessék, mint üres szórakozásokkal. Nem hiszszük, hogy a gimnáziumot végzett nők majd számtani problemákon fogják a fejüket törni, mikor a konyhában kellene lenniök és az alatt majd kifut a leves vagy megkozmásodik a káposzta, — sőt ellenkezőleg úgy vagyunk meggyőződve, minél többet fognak tudni, annál fegyelmezettebb lesz a gondolkodásuk, annál könnyebb lesz figyelmüket egy időben egy tárgyra konczentrálniok, a mit ma — bocsánat! — nem minden nőről mondhatunk el.

A mi iskolánkból kikerülő érett leányok nem fogják megvetni a konyhaművészetet, mert arra is megtanítjuk őket. De tudva azt, hogy az élet nem minden leány számára biztosítja a nőknek ezt a főhivatását, és igen sok leány elesik attól a boldogságtól, hogy valaha saját konyhája legyen, szükségesnek tartjuk a leánygimnáziu-

mot mint a férjhez nem menés balesete ellen biztosító társaságot. És valamint abból, ha valaki biztosítva van baleset ellen, még nem következik, hogy baleset fogja érni: úgy a leánygimnázium elvégzése nem fogja maga után vonni azt, hogy az illető leány pártában maradjon.

Azt sem hiszszük, hogy ezek a leányok majd a tudományos akadémiába fognak törekedni. Gondoljunk csak magunkra; melyikünknek volt eszében, mikor az érettségit megkaptuk, hogy no már most meg sem állunk az Akadémiáig! Akadhat tudós hölgy a sok közül, talán ezer közül egy, de ez talán nem oly nagy veszedelem. Magyarország még nem oly gazdag tudásban és intelligenciában, hogy e téren a gyarapodástól félnünk kellene.

A tudományos egyetemet sem fogják elárasztani. Egy része bizonyára férjhez megy, még mielőtt az érettségit letenné, a mint hogy sok uri fiú is megházasodik az érettségi bizonyítvány nélkül. A többi — és ez lesz a nagyobb rész — elvégzi ugyan a gimnáziumot, de be is éri vele. Az a kis töredék pedig, a mely aztán a főiskolára megy, bizonyára igazi hivatásból fog oda menni s aligha esik el a férjhezmeneteltől azért, ha esetleg orvosi diplomára vagy éppen olyan orvosi gyakorlatra tesznek szert, mely ezreket jövedelmez, a mire külföldön elég példa van.

Attól sem félünk mi férfiak, hogy majd ez a konkurrenczia tönkre tesz bennünket. Ha egy adott esetben véletlenül konkurrensül lép fel *egy férfival* szemben, ugyanakkor, ha czélt ér, rendszerint *egy másik férfit* ment fel a róla való gondoskodás terhe alól. Mert a mely nő — hajadon vagy özvegy nőt értek — nem tartja el magát, azt szükségkép más tartja el. Ez a más pedig rendesen egy férfi: a nőnek apja, testvére, rokona, vagy kedvese. Ha tehát a nő keres, abból rendesen a férfinak is haszna van.

Soha se felejtsük el, hogy a két nem a természet által egymásra van utalva és pedig már a kora gyermekévektől kezdve. Az olyan fiúk, a kik nőtestvérek és általában leányok társasága nélkül nőttek föl, elárulják ezt később jellemük zárkozottságával, erkölcseik lazaságával, félszegségeikkel és a női nem megvetésével. Szintígy a leányok felszínességre hajló természete rászorul a fiútár-

saságra, hogy komolyabb irányt vegyen. A két nem érintkezésének ez a hiánya okozza azt az elvadulást, melyet a fiúiskolákkan — olykor a leányiskolában is — minden tanító észlelhet s a mely már-már tűrhetetlen arányokat vesz föl. Oly jelenség ez, kivált a városokban, hogy szentül meg vagyok győződve, idővel épen ez fogja rávezetni tanügyi köreinket a közös oktatás intézményének latba vetésére, arra, hogy ezzel kisérletet tegyenek. Az a rendszer, a mely most divik és a melyen kénytelenségből mi is tovább építeni szándékozunk: az életben egymásra utalt két nemnek ez az elkülönítése az iskola által s igy annak a választófalnak, melyet a hagyomány közéjük emelt, mesterséges föntartása és szélesítése: ez boszulja meg magát oly gyakran a felnőtteken is, társadalmunk rovására és szégyenére. S az a fölfogás, mely ebből a rendszerből következik, hogy a két nem bizonyos tekintetben idegenül áll egymással szemközt mindenütt és mindenben, ez a felfogás az alapja annak a balhiedelemnek, hogy a nő konkurrálhat a férfival. A nő általában sohasem természetes konkurrense a férfinak. Lehet konkurrenczia egy orvosnő, meg egy nőorvos között. De nem általában az orvosnők és a nőorvosok között. A természetes megoldás ilyen esetekben az, hogy a nőorvos feleségül veszi az orvosnőt.

Ebben nincs semmi gáncsolni való. Ellenkezőleg a hasonló foglalkozás, az eszmekörök rokonsága, rokon érzelmek és hajlamok alapján létrejött házasság minden esetre több biztosítékát rejti magában az állandóságnak, mint a meggondolatlanul, csupán pillanatnyi érzelem föllángolásokból szőtt házassági frigyek.

És ne felejtsünk itt el még egyet.

Nem szabad önzőknek lennünk. Meglehet, a mi feleségünkre vagy leányunkra nézve ma még nem aktualis az a kérdés, hogy jövőjük a kereső képesség által is biztosítva legyen. De aktualissá válhatik unokáinkra vagy családunkban más valakire, a ki hozzánk közel áll, s azért jó, ha siettetjük a lehetőséget azokra nézve, a kikre nézve a kérdés már ma égető s a kiknek száma légió. Magyarországon körülbelül egy milliót tesz ki a hozomány vagy más vonzó erő hiányában *férjhez nem ment* leányok és özvegynők száma. Ebből a millióból kétségkívül sok ezer esik az intelligen-

cziára és ezek között száz meg száz van, a ki ma nem tud tisztességesen megélni. A hozománynak és a szépségnek hiánya, továbbá a betegség és a halál, mely a férjeket gyakran idő előtt el szokta ragadni, nem igen válogat a társadalmi osztályok szerint, hanem előkerül a legfelsőbb rétegekben ép úgy, mint a legalsóbb osztályokban. Az alsó osztály leányai nem szorulnak leánygimnáziumokra. Ők megélnek a nélkül, ha másból nem, a két kezük munkája után. Nem így a művelt középosztály és a kevésbbé módos arisztokraczia. Ezeknek az érdeke, hogy leánygimnázium létesüljön, mely leányaikat egyrészt a házasságra szellemileg teljesen fölszerelje, másrészt a jövőnek minden eshetősége ellen s így a puszta eltartásért való férjhezmenetel veszélyétől is megóvja.

E szerint a leánygimnáziumot a módosabb középosztály és a kevésbé módos arisztokráczia számára csináljuk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kizárjuk onnan a *szegény leányokat*. Korántsem, ha tehetségüknél fogva odavalók; sőt az ilyeneket nemcsak a tandíj alól felmentjük, de még lehetőleg stipendiumokkal is fogjuk támogatni.

Mindezt elmondottuk már nem egyszer. Elmondották mások is helyettünk szebben, mint én tőlem telik. És ehhez itt csak azt az egyet teszem hozzá, hogy mi *nem tágítunk*. Nem kötjük magunkat ahhoz, hogy a magunk elé tűzött czélhoz, csakis az az út vezet, a melyen mi elindultunk. Nem, s ez ki fog tűnni csakhamar, midőn a leánygimnázium előkészületeinek befejezéséről fogjuk a közönséget tudósítani. Akkor majd meglátja mindenki, a kit illet, hogy a terv kényszerű elhalasztása nem a terv elejtését, hanem a terv jobb kifejtését jelentette. Nincs is kétség a felől, hogy az első lépés elsietett volt. Az a hiú vágy, hogy a szomszéd ne előzzön meg bennünket; az a fiatalos balhit, hogy a világ megáll, ha mi erre az esztendőre nem csináljuk meg a leánygimnáziumot; a lelkesedésnek az az ifjú tüze, mely a jéghegyet is felolvaszthatni véli: szóval, egyéni mozzanatok játszottak bele az első lépés kelleténél gyorsabb megtételébe. A második lépés nehezebb, mint az első. De nem félünk a netán ismétlődő balsikertől. Az eszmék harczában az akadályok edzenek és tanítanak. Mi pedig szívesen tanulunk. Csak

egyben nem engedünk: abban a meggyőződésünkben, hogy czélunk helyes, hogy szándékunk tiszta és lelkesedésünk önzetlen.

Nem akarjuk mi az akadémiát és az egyetemet tudós hölgyekkel, felsőbb asszonyokkal elárasztani. Nem erre van szükség.

De szüksége van társadalmunknak olyan nőkre, a kik a tudásnak és műveltségnek ugyanazon fegyvereivel vannak fölszerelve, mint mi férfiak. Szükségük van a magyar nőknek a saját nemükből való hivatott, képzett és lelkes vezetőkre, a kik belássák és hangoztassák, hogy a nők érdekeivel szemben a mai társadalom sokszor részrehajló és mostoha, a kik vezessék a nőügy mozgalmait, ne hogy ez hivatlan kezekre jusson, s a kik feltárják a társadalom előtt azokat az előnyöket, melyek a nőügy előmozdításából, a nők színvonalának emelkedéséből az összességre, férfiakra és nőkre hárulnak. Szüksége van az országnak arra, hogy a tehetség, bármily nemű legyen is, útat törhessen magának. Szüksége van a társadalomnak és az államnak arra, hogy a házasságot a művelt osztályokban is igazán szentséggé tegyük. Ez pedig nem érhető el máskép, mint ha a házasság teljes lelki közösségre is vezet.

Szükségünk van nekünk művelt férfiaknak arra, hogy felemeljük a társas érintkezés színvonalát a két nem között és pedig az által, hogy a nők színvonalát a magunkéval egyenlő magasságra emeljük. Ezért van szükség a leánygimnáziumra, úgy a mint mi gondoljuk.

Arról, hogy miképen gondoljuk, ma már nem szólhatok. Az idő sem engedi, a hangom se bírja. De felhívom rá figyelmüket, nemsokára lesz módjukban vele foglalkozni. Addig is ajánlom ezt a nemes ügyet további szives érdeklődésükbe.

Budapest. Dr. Vikár Béla.

NŐNEVELÉSI MOZGALMAK NÉMETORSZÁGBAN.

Azok, kik tájékozódást óhajtanak szerezni azon fontosabb mozgalmakról, melyek a nőnevelés-ügy fejlődésére Németországban akadályozólag vagy elősegítőleg közreműködtek, tán leghelyesebben járnak el és legegyszerűbben elérik czéljukat, ha a «Zeitschrift für weibliche Bildung» című folyóiratot veszik tüzetesebb tanulmányozás alá.

E folyóiratban, mely úgy czélját, mint tartalmát tekintve, sok tekintetben rokon a mi «Nőnevelés»-ünkkel, mindenesetre elég érdekes adatot találhat e tárgyról mindenki.

Keresztüllapozva a fentnevezett folyóirat ez évben eddig megjelent füzeteit, rövid beszámolót óhajtanék e futólagos áttanulmányozás után adni, s azért egyes részeiben tüntetem fel ama mozgalmak képét, melyek jelenleg Németország nőnevelés-ügyére befolyással vannak, s mely mozgalmak tulajdonképeni hű tolmácsolója a «Zeitschrift für weibliche Bildung».

Legméltóbban azon reformtörekvések megemlítésén kezdhetem, melyek *a németországi leányiskolai viszonyok rendezését* czélozzák. Németország jelenlegi közoktatásügyi minisztere, egyetértőleg elődjével, belátta az ügy sürgős voltát és a porosz nyilvános felsőbb leányiskolai egyesület tagjainak f. év junius 11-én adott kihallgatásán meg is igérte, hogy a felsőbb leányiskolák szervezetének módosítását megelőzőleg rendezni fogja a tanítói fizetés kérdését is a leányiskolákban.

A német «Post» erre vonatkozó czikke szerint: «Dr. Bone, kultuszminiszter, a mint tudva van, nagy érdeklődéssel viseltetik a leányiskolák ügye iránt. A sokat emlegetett javaslatokat e tárgyra vonatkozólag már be is nyujtották a közoktatásügyi miniszterium-

ban, hol azok már tüzetes tanulmányok tárgyát képezik. Úgy, hogy valószínűnek látszik, hogy e kérdést, már legközelebb az országgyűlés elé viszik. E kérdések között a legérdekesebbek egyike, annak a vitás pontnak az eldöntése, hogy milyen mértékben vegyenek részt a felső leányiskolai oktatásban a női tanerők. S a mint látszik, az eddig túlsúlyban alkalmazott tanítók helyébe szivesen alkalmaznának itt-ott nagyobb számmal tanítónőket is; mi bizonyára annak a jele, hogy Németországban is hajlandóbbak már, mint eddig voltak a tanítónők jogait szélesbíteni, bővíteni».

A leányiskolák szervezetében lényeges változást különösen az is idézne elő, hogy a jelenleg benyújtott módosítást czélzó javaslat az elemi leányiskolák eddigi szervezetén mit sem változtatva, a közép- és felső leányiskolák rendezése mellett különösen nagy gondot fordít az ezeket követő ipari, kereskedelmi, háztartási és tanítónői szakképzés tökéletesítésére. Valamennyiben azonban különös nagy súlyt helyeznek arra, hogy a növendékek az egészségtan legfontosabb szabályaival tüzetesen megismerkedjenek. De nem feledkeznek meg arról sem, hogy ez említett képző-intézetek mellett, még a gymnáziumbeli tanulmányok is megszerezhetők legyenek a nők számára, melyek az érettségi vizsgálat letételére készítenék elő a növendékeket.

Valamennyinél abban állapítják meg a nőnevelés czélját, hogy olyan nőket neveljenek, kik *képesek a családban az egészséges erkölcs mellett az anyagi jólét biztosítását is elősegíteni, s a mennyiben módjuk, idejük és körülményeik engedik, képesek akár a maguk fentartása, akár a közjó eszközlése czéljából is hasznos tevékenységet is kifejteni.*

Az iskola feladata; ezt a családi élettel összhangzatban vallás-erkölcsi alapon nyugvó, öntudatos, mindenoldalú és gyakorlati oktatás által elősegíteni, s jól fegyelmezett iskola minden nevelő erejével és hatásával támogatni.

A tanítónők *továbbképzését* eszközlő intézményekre is kiterjedt e folyóiratnak figyelme. Több helyt kimerítően foglalkozik azokkal a különféle tanfolyamokkal, melyek rövidebb vagy hosszabb időre egy-egy városban összegyűjtötték a tárgy iránt érdek-

lődőket, s gyakorlati és elméleti oktatást és útmutatást adtak az egyes tárgyak tanítására nézve.

Így találjuk a XIV. füzetben leírva a f. é. junius 7—11-ig Braunschweigban tartott tanfolyamot, melynek czélja volt: megismertetni a résztvevőket az ifjúság és a nép számára alkalmas játékok különféle nemeivel. A pünkösdi ünnepek 2—3 napja alatt e tanfolyamot, — melynek megteremtése nemcsak Németországban, de egyáltalában mindenütt új eszme volt, — Hermann, braunschweigi isk. igazgatója vezette. — Az ő tolmácsolása és vezetése mellett bemutatott gyakorlati részletek azonnal meggyőzték a résztvevőket arról, hogy milyen könnyen lehet így a nagyobbára nyilvános tereken rendezett játékokat a gyermekek révén a néppel is megkedveltetni. Már pedig ennek úgy egészségi, mint erkölcsi szempontból vett hasznát bővebben fejtegetni alig szükséges.

Egyszerre természetesen széles körben nem terjedhet ez el, de lassankint mind nagyobb tért követelhet magának a játék, a tornaoktatás mellett s vele kapcsolatban az iskolákban is.

Míg a braunschweigi tanfolyam a testi nevelés szolgálatában állott, addig másrészt Genfben pld. a múlt évben eleinte csak férfiak számára rendezett tanfolyam nyílt meg a franczia nyelv praktikus módon való elsajátítása és tökéletesítése czéljából. — Tudományos képzettségű férfiak, nagyobbára egyetemi tanárok, két tanfolyamot rendeztek, egyet julius 15-étől aug. 31-ig. Ezen körülbelül hetvenen vettek részt, köztük 20 tanítónő is. A második tanfolyam három hetet vett csak igénybe s október 1-étől 21-ig tartott. Hogy e tanfolyam már az első alkalommal is ily szép számú hallgatósággal bírt, legjobban mutatja ennek életrevaló voltát. Elősegítette különben ezt a genfi tartózkodás jutányossága is, mert ezt számba véve sokan akadnak, kik a nyári tanfolyamért járó 20 és az ősziért fizetendő 10 frankot örömmel szánják ismereteik bővítésére, és a franczia nyelvi ismereteik tökéletesítésére.

Hasonló czél szolgálatában áll a berlini Victoria-lyceum is, melynek czélja nemcsak az idegen nyelvek elsajátítása, de a két évi tanfolyam alatt szerzett módszertani és általános képzés alapján a felsőbb leányiskolákra érvényes diplomák megszerzése.

Itt azt a felfogást látjuk érvényesülni, mely szükségesnek tartja a nők szellemének továbbfejlesztését, tökéletesítését, műveltségének biztosabb, szilárdabb alapra való helyezését és ezek alapján kereseti forrásaiknak és módjainak gazdagítását, szélesbítését.

E czélnak szolgálnak azok az újítók is, kik jóval nagyobb számban, mint hazánkban sürgetik annak a megengedését, hogy a nők, a férfiakéval sokban, de nem mindenben megegyező előképzettség megszerzése után az egyetemi tanulmányok elől se zárassanak el. Ezért küzd a «Frauenbildungs-Reform» nevét viselő egyesület Weimarban, hogy ezek alapján a női természetből folyó arravalóságoknál fogva a női- és gyermekbetegségek orvoslásának gyakorlására is engedélyt, jogot nyerjenek. Ezért sürgetik a *női gymnáziumok felállítását*, melynek megalkotása a meglevő fiúgymnáziumok alapján annál kevésbbé lenne eszközölhető, mert ezek szervezése is jelentékeny módosítások előtt áll Németországban is. *Az érettségi vizsga letétele* után ezért óhajtanak engedélyt nyerni arra, hogy az egyetemre is eljárhassanak, mit a porosz képviselőház több jelentékeny tagja szinte megengedhetőnek tartana az esetben, ha nem kellene a kórházakban közösen hallgatni az előadásokat a férfi-orvosnövendékekkel. (Stöcker képviselő beszédje is ily szellemben tartja e terveket elfogadhatónak). A német kultuszminiszternek azonban e tárgyra vonatkozó legutóbbi rendelete, még határozottan eltiltja a nőknek az egyetemek látogatását.

Bécsben ennél messzebbre jutottak már. Ezt bizonyítja az október 11-én tartott ünnepélyes megnyitása az első női-gymnáziumnak 30 növendékkel.

Különben a női-orvosok feletti sok vita napjainkban, mint egy késő visszhang tünhetik fel azok előtt, kik elolvassák az első női doktor promotiójáról szóló egykorú híreket. A hallei egyetemet illeti az érdem, hogy valamennyi német egyetem között ott adtak először doktori föveget — nőnek. 1754. junius 12-én ünnepelték ugyanis Erxleben Christhián Dorothea asszony orvossá avatását, kit apjától és az élettől nyert tapasztalatok és tudományos előkészültsége alapján érdemesnek itéltek erre a nagy és ritka kitün-

tetésre. Hogy kortársai akkor sem rajongtak nagyan ez ügyért, mutatják a következő fenmaradt sorok.

Egyik tudós kortársa pld. így ír ez esetről: «Mit der akademischen Doktorwürde, ist doch kein weiblicher Scheitel bei uns geziert worden».

Egy másik, névszerint dr. Börner, ha egyebet nem is talált ezen kifogásolni valót, annyit azonban mégis megjegyez, hogy bajosan fog ez menni, hisz: «Ein Arzt muss verschwiegen sein! Wie würde man wohl dieses von den Weibern behaupten können, welchen nach der Art der Gänse, der Mund niemals stille steht, sondern die beständig plaudern, als ein Sack das Wasser».

Természetes, hogy sokan akadnak Németországban is, kik ezerféleképen küzdenének ez eszme ellen, s sokkal szükségesebbnek tartják a jó háziasszonyok nevelését a világ minden női doktorának képzésénél.

Ily szempontból kiindulva, létesítettek is már az idén majnai Frankfurtban egy esti tanfolyamot a szegényebb sorsú nők számára. Ez intézet czélja az, hogy azoknak a nőknek, kik nappal a kenyérkeresés gondjaival küzdenek, legalább az esti órákban nyújtsanak némi ismeretet, még pedig természetesen olyanokat, melyeket majd családi körökben, mint asszony s mint anya egyaránt érvényesíthetnek.

Ilyen módon akarják elérni azt, hogy különösen a gyári munkásnők ezrei, kik az elemi iskolákban szerzett legkezdetlegegesebb ismerettel lépnek egy-egy gyár szolgálatába, lassankint megtanuljanak mosni, főzni, harisnyát foldozni, s legalább a maguk ruházatát elkészíteni és a mi, mindezeknél tán fontosabb: saját gyermekeik nevelésére jótékonyabb befolyást gyakorolhatni.

A szomorú tapasztalat tehet bizonyságot a mellett, hogy nagy részben ez is egyik oka a szegény, munkában elcsigázott, anyagi gondoktól üldözött nép elégedetlenségének a fennálló viszonyokkal szemben. Hisz egy, a háztartás vezetéséhez nem értő asszonynyal rendesen egyszerre lép be oda a rendetlenség, éhség és nyomor az az ilyen szegényebb családoknál. Ezt pedig nyomon követi az elé-

gedetlenség, elkeseredés, az anyagi és erkölcsi elzüllése nemcsak az egyesnek, de a családnak is.

Dr. Kamp Ottó, ki szocziál-politikai munkáival több ízben méltó feltűnést keltett, kimerítően tárgyalja e kérdést és ez intézet czélját s történetét a Leipzigben ez idén megjelent művében, melynek czíme: «*Die Abendhaushaltung-schule* in Frankfurt am Main, als praktische Lösung einer sozialen Frage».

De nemcsak ilyen szocziális és politikai intézményekről számol be a Zeitschrift für weibliche Bildung. Szivesen szorít helyet az egyes füzetekben az olyan czikkeknek is, melyekben egy-egy pedagogiai kérdés megoldásával foglalkozik az író.

Ezek közt érdekesebbek a következők:

Dr. *Weitzel*-től például: A művészetek fontossága és ápolása a fels. leányiskolákban. — (IV. füzet.)

Hermann braunschweigi igazgatótól: Lányok számára való tornajátékok. — (IX.)

Ducotterd X.-től: Az idegen, különösen a franczia nyelv tanítása a genetikai tanmód szerint. — (XIII. és XIV.)

Ilyen *Bohl*-tól: A növendékek testi tulajdonságainak, különösen fogyatkozásainak figyelembevétele az iskolában stb., stb. mindezek közé sorozhatók.

A pedagogiát szolgálják ugyan szinte, de nem ennyire, tudományos alapon azok a czikkek, melyekben, hol egy-egy tanulmány-út leírásával találkozunk, kapcsolatban az ott szerzett ped. tapasztalatokkal; hol pedig a nemrég átélt rettegés és boldogság óráira való kedves visszaemlékezést kelti fel önkéntelenül lelkünkben egy-egy olyan czikk olvasása, mely, mint Harder Ágnes k. a. csevegése, megkapó közvetlenséggel festi előttünk a képesítő vizsga letételét és lefolyását, Németországban természetesen. (XVI. füzet.)

Az előbbiek közül különösen érdekesen van leírva *Leonhardi Pál*-tól: Három év Konstantinápolyban (XV. füzet) és dr. *Wussig J.*-től: Tanulmány-út Párisban. (XIII.)

Hasonló irányu és czélu czikkeknek egész sorozatát találjuk az egyes füzetekben, azoknak t. i., melyeknek közös tárgya a Németország egyes részeiben vagy nevezetesebb városaiban fenn-

álló *felsőbb leányiskolák története*. Ilyenek péld. a dortmudi és oldenburgi felsőbb leányiskoláké, melyeknek negyedszázados jubileumát épen az idén ünnepelték. Régebbi időkbe nyulnak vissza azok, melyek Berlin minden, és a Hanzavárosok felsőbb leányiskoláival ismertetnek meg. Ez utóbbit dr. *Buchner* irta, valamint a thüringiai viszonyokat feltüntető adatok gyűjtése is az ő érdeme. Dr. *Hausmann* a szász királyság, dr. *Lönlein* a badeni nagyherczegség iskoláiról írnak bővebben és ezekben, hozzá számítva még a Poroszország fels. és közép leányiskoláiról írott értekezést, magunk előtt láthatjuk az anyagot, melyet felhasználva írhatta meg dr. *Buchner* «Németország felső leányiskolái a jelenben» czímű czikkét.

Talán az összehasonlítás kedvéért tér ki a folyóirat egyes külföldi nőnevelési viszonyokat feltüntető adat felemlítésére is. Így közli a Sir James Crichtow-Brown, hires angol orvos véleményét az ottani fels. leányiskolákról. Különben az angol közoktatásügyi viszonyok festésére eléggé alkalmasak azok a *statisztikai adatok*, melyeket a Journal of Education-ból vett át. Ebből kitűnik, hogy ott egy-egy tanítóra 76 növendék esik, átlag a tanítással foglalkozók 60%-a tanítónő (míg Poroszországban péld. 1886-ban a tanítók 10%-a volt csak nő). Átlagos fizetésük alig több 60—90 font sterlingnél. Ilyen fizetésből félretenni semmit sem lehet, törvényes nyugdíjra igényt épenséggel nem tarthat, miután ez nincs szabályozva, képzelhetjük, mily lelkesedéssel, testi és lelki erővel és ennek megfelelőleg, milyen eredménynyel felelnek meg hivatásuknak, kötelességeiknek.

Már most szembe állítva ezt Poroszország közokt. költségvetésével, péld. az 1893. évre, azt látjuk, hogy ott a felsőbb intézetek számára (7.534,925·03 mk.) $1^1/_2$ millió márkával többet, mint tavaly, az elemi iskolákra 51.113,906·53 mk., 1 millió márkával többet a tavalyinál szavaztak meg. A fels. leányiskolák támogatására 170,000 mk. fordíttatik.

(Nálunk 250,859 frt, ebből fizetésekre 177.459 frt van felvéve a felsőbb leányiskolák kiadásai rovatában 1893. tanévre.)

E statisztikai adatoktól eltekintve is, a nőnevelés ügye iránt

táplált érdeklődés és jóakarat Németország területén egyebekben is nyilvánul. Így például nagy tevékenységet fejtenek ki ez ügy szolgálatában az egyes vidéki *egyesületek.*

Valamennyi között tán legérdekesebb «a thüringiai szövetkezet» kebeléből kiindult mozgalom, mely a Gothában tartott Commenius-ünnepély alkalmával elhatározta, hogy Erfurt, Gotha és Eisenach városok kezdeményezésére egy «otthont» fog létesíteni, a nyugalomba vonuló tanítónők számára. S a felhivás úgy látszik élénk visszhangra talált ez ügy iránt érdeklődők körében.

Az érdeklődés legfényesebb jelét ez ügy iránt, különösen az «általános német nevelőnők és tanitónők nyugdíjintézetének» nagygyűlésén adták, melyet f. é. márczius 13-án a császárné helyettesítőjének elnöklete s élénk részvétele mellett tartottak meg. Több közérdekü tárgy megvitatása és eldöntése után az itt bemutatott vagyoni mérleg szerint az egyesület tőkéje Grossmann Anna intézet-tulajdonosnő által hagyományozott 119,000 márkával gazdagodott ez évben. — (Mikor érünk mi is ilyen időket, mikor ily nagylelkü hagyományokkal fognak egyesek is a mi nőnevelési ügyünknek áldozni!»)

Az egyesület tagjainak száma 2423. Jelenleg 265 tag élvez nyugdijat, 142-őt részesitenek segélyben, s 53-nak nyugdíjilletékét engedték el. Az egyesület vagyona 1891. decz. 31-én 3.609,794·49 márka volt.

Ilyen módon áttekintve a felső leányiskola-reformokkal kapcsolatos terveket, a női orvosok kérdését, egyéb sociális czélú és érdekü mozgalmakat; röviden csoportosítva a külön álló, majd a felső leányiskola történeteit tárgyaló czikkeket; megtoldva ezt a jellemzőbb statisztikai adatokkal, hogy beszámolóm a Zeitschrift für weibliche Bildung» ezidei füzeteiről teljes legyen, említést kell még tennem azon érdekesebb *irodalmi művekről*, melyekről a folyóiratban közlött bírálatok is arra a meggyőződésre vezettek, hogy áttanulmányozásuk egy vagy más czélból igazán megérdemli a fáradságot.

Hogy minden tudomány-ág képviselve van a felső leányiskola czéljának megfelelő átdolgozásban, azt tán emlitenem is felesleges.

Különösebben felkeltheti azonban érdeklődésünket két mű, melyek közül egyiknek érdekességét épen az adja meg, hogy egy olyan nő életrajzát ismerjük meg benne, ki fiában Németország legnagyobb költőinek egyikével ajándékozta meg hazáját; a másik pedig bizonyosan élvezetes olvasmánya lesz mindazoknak, kik az amúgy is szegény ifjúsági irodalom csekély számú mivelői iránt érdeklődnek.

Az előbbi mű «Goethe anyjának életrajza» Dr. Heinemann Károlytól. Különösen aprólékosan részletezi az időnek festését, melyben e kiválóan szellemes és kellemes modorú asszony már mint udvari tanácsosné szerepel férje mellett. Találóan jellemzi az író művének főalakját különösen halála pillanataiban. A 77 éves aggnő épen egy meghívást kénytelen visszautasítani, hisz a halál angyala már kiterjeszti szárnyait felette s e pillanatban is még a lehető legünnepélyesebb és méltóságteljesebb módon e lakonikus üzenettel teszi ezt meg: «Die Frau Rath kann nicht kommen, sie muss alleweil sterben». Különösen kidomborodnak azok a jellemvonások, melyek lánglelkű fiával közösek.

A másik munka önéletrajz. Írója: Gumpert Thekla, a Töchter-Album s több ifjúsági irat buzgó szerkesztője és szerzője. 80-adik születése napján kezdi megírni élete történetét. Unter 5 Königen und 3 Kaisern» czím alatt. Érdekessé teszik e kis művet azok a részletek, melyek feltárják előttünk azon barátságos viszonyt, mely közte és a porosz uralkodó-család tagjai közt fennállott. Gyermekkorában játszótársnője volt a kis Wanda kir. herczegnőnek. S minden részletében ismerte a kir. család történetét. Tudomással bírt még az olyan titkon ápolt kedvencz ábrándokról is, mint a milyen volt I. Vilmos császár ifjúkori szerelme Radziwill Elza herczegnő iránt, stb. A rokonszenv és hála érzelme csillámlik át minden során, ez hatja át feljegyzéseit és kelti fel ugyanez érzelmeket önkéntelenül bennünk is, kik a félszázados írónői jubileumára készülő, fáradhatlan tevékenységű nőben, a német nőnevelés egyik legbuzgóbb, leglelkesebb tagját tisztelhetjük.

Budapest. Schmidt Gizella.

MÉG EGYSZER A ZENETANÍTÓNŐK HELYZETÉRŐL.*

A *Nemzeti Nőnevelés* okt.—nov. füzetében a folyóirat szerkesztője a zenetanítónők helyzetével foglalkozik. Megszívelte siralmas sorsukat és javaslatokat tesz arra nézve, hogy miként lehetne rajtuk segíteni. Javaslatait a tanügy minden elfogulatlan híve magáévá teheti; nem szorulnak újabb megokolásra. Hogy e folyóirat hasábjain mégis szót kérek, annak oka abban rejlik, hogy másrészről: az orsz. m. kir. zene-akadémián a vall. és közokt. Miniszteriumhoz mi is tettünk még a mult tanév végén a fenti közleménynyel egészen egybehangzó fölterjesztést és ezzel az ügy, két helyen is azonos tendenciával tárgyalva, kölcsönös támogatásban részesül; de azért mégis kivánatos, hogy minél szélesebb körben foglalkoztassa a tanügyi közegeket. Ez vezet az újabb hozzászólásra is, habár a M. D. E. egy választmányi ülésén már volt szerencsém nézeteimet elmondani s a zene-akadémia e részben elfoglalt álláspontját kifejteni.

A zenetanítónők helyzetén segíteni kell, ez nem szenved kétséget; de a zene-akadémiát e törekvésében, valljuk be őszintén, nem annyira a humanisztikus, mint inkább a művészeti szempont vezette. Arról volt itt is szó, hogy a zenetanároknak (férfiaknak és nőknek egyaránt) existenciát nyújtsunk a zenetanítás után; mert ha valahol, úgy nálunk szükséges e téren az állam és illetékes körök komoly beavatkozása. Hiszen tudvalevő dolog, hogy a zene tanítása nevelő és tanintézeteinkben, valamint csekélyszámú zene-

* Vonatkozással «*A zenetanitónők helyzete*» czimű e folyóirat okt.—nov. füzetében megjelent közleményre.

iskoláinkban még oly kevéssé egyöntetű, oly rendszertelen, hogy más kulturnépekhez képest e tekintetben még a kezdet elején vagyunk. Ép így állunk a zenetanitók helyzetével. Pedig zenei míveltségünk lassú haladásának egyik legnagyobb baja, hogy nem nyújt a zene hivatott mívelőinek existencziát; azért örömmel kell fogadnunk minden törekvést, mely e visszás helyzet javítását czélozza. Hazánkban alig vannak szervezett zenekarok, zeneiskolák, hol zenészek alkalmazást nyerhetnének; a középiskolákban nem foglalhatnak állást, nem levén az ének kötelező tantárgy; a magán zenetanítást pedig jórészt idegenek látják el; de a polgári és felső leányiskolákhoz, valamint a tanítóképző intézetekhez sem igen juthatnak szakemberek, mert leszorítják onnan azok, a kik másnemű oklevél birtokában levén, formális képzettségükkel eléjük vágnak a hivatottabbaknak. Innen a zenetanítás eredménytelenségének országszerte nyilvánuló örökös panasza.

Illő és méltányos tehát, sőt a zeneművészet szempontjából feltétlenül szükséges, hogy az állam legalább némileg gondoskodjék a zenei pályára lépők existenciájáról, illetőleg, hogy a hivatottakat ez által a zenei pályára kecsegtesse. Más szakra nézve ezt meg is tette. Mert midőn valamely életpálya qualifikációját kiszabja, midőn azt meghatározza, akkor bizonyos életczélt tűz az illetők elé, azaz állásokat helyez nekik kilátásba. Nem így történt ez a zenei képesítéssel a zene-akadémiai tanárképzőn. Szem előtt tartotta ugyan a zene-iskolákat, de ezek nincsenek, azaz: alig vannak s így most már hol keressék a képesített zenetanárok boldogulásukat? E körülményeket ismerte a zene-akadémia, midőn a zenetanárképzőt szervezte s így csak az lebegett előtte, hogy alapos mestereket, tanárokat képezzen a magán zenetanításra, addig is, míg a zeneiskolák tervbe vett országos szervezése megtörténik s ezzel majd alkalom nyílik a zenetanároknak pedagogia tanulmányaiknak zeneiskolákban való érvényesítésére. Ujabb keletű és még csak javaslat az a törekvése, hogy ez az oklevél feljogosítson a polgári és felső leányiskolák énektanítására is, hogy ezzel a zenetanári képesítés kissé reálisabb irányba tereltessék.

De hát még ez sem vezet a czélhoz, ép úgy nem, mint a

budai pedagogiumban nyert zenetanítói oklevél; mert a zene, illetőleg ének a fennebb nevezett iskolákban nem adja ki párhuzamos osztályok nélkül a szükséges heti óraszámot; kell tehát még más tárgyból vagy tárgyakból képesítést szerezni s ép ez a bökkenő, mert ehhez csak olyanok juthatnak, a kik idejüket az elemi iskolai oklevél megszerzésével töltötték el s így a zenével nem foglalkozhattak komolyan. Ezek lesznek ez idő szerint a zene hivatalos tanítói. Mind ennek természetes konkluziója, hogy adassék meg a mód arra, hogy a zene hivatott mívelői juthassanak a zene, illetve ének tanításához, a mi csak úgy lehetséges, ha megengedtetik nekik egy más tárgyból, pl. torna, kézimunka, német vagy franczia nyelv- és irodalomból a vizsgálat letevése és pedig az elemi iskolai oklevél föltétele nélkül és az alapvizsgálat mellőzésével.

A budai pedagogiumban nyert zenetanítói oklevél csak is az elemi iskolai tanítói oklevél föltételével szolgáltatik ki s ezekre nézve nem okozhat nehézséget a zenei oklevél egy más tárgygyal való kiegészítésének engedélye. Más szempont alá esik a zeneakadémián szerzett zenetanári oklevél, mely megszerezhető az elemi iskolai oklevél nélkül is, de az onnan nyert zenetanári képesítés minden esetre nyom annyit a latba, mint az elemi iskolai oklevél, sőt többet. Ez a zenetanári képesítés négy polgári vagy felsőbb leányiskolai osztály alapmíveltsége mellett tiz évi zenei tanulás plus-ján alapszik, míg az elemi iskolai oklevél megszerezhető négy év alatt. A tíz évi zenetanulás plus-ja pedig, miként ezt a *Magyar paedagogia* 1892. évi márcziusi számában kimutattam, a következő: a jelölt a zenetanári oklevél megszerzéséig ezen az úton halad: belép a gyakorló-iskolába s itt tanul zongorázni három évig, innen az előkészítőbe jut, két évi tanulás után az akadémiai tanfolyamba. Itt kezdődnek a zongora mellett a kötelező mellék-tantárgyak és pedig az első osztályban összhangzattan és karének, a másodikban ellenpont és karének, a harmadikban alaktan, karének, kamarazene és zenetörténet; innen már beléphet a pædagogiumba, egyidejüleg látogatva az akadémiai tanfolyam negyedik osztályát, együttesen a következő tárgyakat tanulva: zongorát,

karéneket, kamarazenét, zenetörténetet, zene-æsthetikát, vers- és költészettant, methodikát és didaktikát; a pedagogium második osztályában magyar irodalomtörténetet, karéneket és pedagogiát, egyszersmind tanítva a gyakorló iskolában, heti három órában. Az elősorolt tantárgyakkal azonban korán sincs kimerítve a tananyag, mert a methodika és didaktika kapcsán előadásra kerül a zongorának, mint hangszernek története és a zongora-irodalom főbb műveinek módszeres összefoglalása; a pedagogia felöleli a psychologia vázlatát és a zenei nevelés történetét; az irodalomtörténet tekintettel van a kulturtörténetre; a zene-æsthetika kiterjeszkedik a zenének más művészetekhez való viszonyára és a fizikai hangtanra. Mindehhez hozzátehetjük, hogy tervben van a polgári és felső leányiskolai énektanítás szempontjából egy évi magán-énektanulás, az énekórákon való hospitálás, az énektanítás methodikájának s az emberi hang élettanának előadása. Az egész tanfolyam e szerint az első kezdettől tíz évet ölel föl s a leczke-órák mellett napi 2—3 órai zongorajátékot tételez föl.

Könnyű tehát belátni, hogy az ilyen úton megszerzett zenetanári oklevél a kedély és szellem miveltsége szempontjából fölér a négy év alatt megszerezhető elemi iskolai oklevél súlyával. Hogy tehát a m. kir. zene-akadémián nyert zenetanári oklevelet más polgári iskolai tantárgygyal ezek alapján kiegészíteni megengedhetőnek találjuk, annak méltányos és jogos voltát alig fogja kétségbe vonhatni, a ki elfogulatlanul gondolkozik és ítél.

Van azonban még egy harmadik helyen szerzett oklevél is, melyre Sebestyénné asszony a *Nemzeti Nőnevelésben* reflektál: ez a *nemzeti zenede* oklevele. Erről azonban azt tartjuk, hogy nem jöhet tekintetbe, mert nem zenetanítói, hanem úgynevezett művészi oklevél; megszerezhető a négy polgári vagy felső leányiskolai osztály nélkül is; azonkívül mellőzi a m. kir. zene-akadémiai tanárképző pædagogia és humanisztikai tantárgyait, sőt a zenei tárgyakat sem öleli föl (a zongorán kívül) kellő mértékben. A zeneakadémia sem respektálja ma már a tanítás szempontjából az előbbi években kiszolgáltatott művészi okleveleit s a régebben végzetteknek azt a jó tanácsot adja, hogy szerezzék meg a zenetanári

oklevelet, ha a zenei pedagogia terére akarnak lépni. Mindazonáltal természetesnek találjuk, hogy a netalán már évek óta a *nemzeti zenede* vagy *zene-akadémia* végbizonyítványa alapján alkalmazott és sikeresen működő tanerőknek *a zenetanári oklevél nélkül is megadassanak mindama kedvezmények, melyekben a zenetanári oklevél részesíthet.* (Szerintünk ez, ha a kedvezmények a nélkül is megnyerhetők, teljesen fölösleges. Szerk.) Minden újabb institutió szakít a régi állapotokkal s gyakran újításaival nehéz helyzetbe sodor érdemes egyéneket; de ily viszonyok helyreigazítása eleinte concessiókat követel s ezek bizonyára ebben az esetben is meg fognak adatni.

Végül, úgy hiszem, sikerült meggyőznöm szives olvasóimat, hogy méltányos és jogos a zenetanítónőknek a tervbe vett kedvezményeket megadni; segíteni kell helyzetükön, különben még jó sokáig lesznek ráutalva, hogy csupán a jó Istentől kérjék mindennapi kenyerüket.

Budapest. Dr. Harrach József.

SZÁMTANI ISMERETEK A NŐNEVELÉS SZOLGÁLATÁBAN.*

I.

A feladatok logikai megfejtése és a körülbelül való számítás.

a) Egyszer év elején az I. osztályban ezen példát hagytam növendékeimnek otthoni feladatul:

«Egyik megyében

1880-ban 4321 egyén született, 3985 egyén halt meg;
1881-ben 4215 « « 3873 « « «
1882-ben 3987 « « 4127 « « «
1883-ban 4116 « « 4201 « « «

Mennyivel több volt a születések száma *a)* minden évben, *b)* mind a négy évben együttvéve?»

Hogy a feladatot először elolvastattam, közönyösen fogadták; a mint kezdem a figyelmüket felhívni, hogy az a 4321 egyén csupa piczi síró, gőgicsélő baba, az a 3985 egyén pedig szegény, meghalt ember, a kit temetnek, a kinek harangoznak, a kit meggyászolnak, rögtön megelevenedtek és nagy örömmel vitték a füzeteiket haza. A következő órára hozza mindenik a maga feladványát, szépen leírva, gondosan kidolgozva. Nézem a megfejtést. Így volt:

1880.	4321 sz.	1881.	4215 sz.
	3985 m. h.		3873 m. h.
	336		342
1882.	3987 sz.	1883.	4116 sz.
	4127 m. h.		4201 m. h.
	9860		9915

* Folyóiratunk múlt évi folyamaiban több czikk jelent meg már ugyanezen szerzőtől a föntebbi czím alatt. Minthogy e czikkek köztetszésben részesültek, örömmel adjuk folytatását. *(Szerk.)*

336+
342
9860
9915
20453

A felelet pedig:

«1880-ban 336-al, 1881-ben 342-vel, 1882-ben 9860-al, 1883-ban 9915-el, összesen 20453-al születtek többen.»

Ilyenformán számolt az osztálynak mintegy 50%-ja. Egynehányan a kivonásokat helyesen végezték, de azért a halottak számát ők is hozzáadták a születettekéhez. Végre néhánynak az okoskodása egészen hibátlan volt. De ezek alig egy negyedét tették az osztálynak, s nem is a legszaporább számolók közől valók voltak.

Ez a körülmény gondolkozóba ejtett. Magában a számolási műveletben sehol egyetlen hiba; az okoskodás pedig egészen fonák. Végére járok a dolognak. Nem volt nehéz. A gyermek csinálta egyik feladatrészletet a másiknak a kaptájára, s mikor egyszer úgy esett, hogy négy ezret nem lehetett kivonni a három ezerből, kapta magát: (úgyis a pótlás lévén napirenden) megpótolta a hármat tízzel, s így lett a maradék kilenczezer.

Ez az egy eset teljesen tájékozott növendékeim felől: *a számolás technikáját kitünően tudják, de nem okoskodnak*, mennyiségi fogalmaik nincsenek.* A következő órán e példát újra fejtegettük; elibük állítottam, nem hibás okoskodásukat, mert hiszen okoskodásról szó se lehetett, hanem az eredmény képtelenségét. Természetesen, rögtön meglelték a hibát és élénken, nagy érdeklődéssel vettek részt azon axioma fejtegetésében, hogy a kivonásban három mennyiség fordul elő: ezek közől okvetetlenül a kisebbítendő a legnagyobb; a maradéknak pedig feltétlenül kisebbnek kell lenni. Ugyanily módon tárgyaltuk az összeadás

* Érdekesnek találom megemlítni, hogy ép a zsidó-gyermekek közől tévesztették el legtöbben a megfejtést; a kik pedig a legjobb számolók szoktak lenni. Legalább igen sokaktól hallottam már e véleményt.

alkotó részeit is; ott már ők maguk ismerték föl, hogy az összeg a legnagyobb; még nagyobb örömmel vizsgálták a szorzási és az osztási feladatok egyes mennyiségeit.

A fent vázolt eset számtalan változatban ismétlődik minden iskolában, minden osztályban; *tehát a számolásnál első teendő azt megállapítani, hogy az eredmény* (összeg, maradék, szorzat vagy hányados) *kisebb avagy nagyobb lesz-é, mint a feladott szám.* A mint ez meg van állapítva, a hibás számítás már lehetetlenné van téve; mert ha az eredmény nem mutatkozik megfelelőnek, a tanuló rögtön észreveszi a hibát s akkor már meg is leli; hiszen tudjuk, hogy a hibás megoldás onnan ered, hogy a gyermek a hibát magától nem veszi észre. Tehát helyes volna — főkép otthoni feladatoknál — az előrelátható eredményt még a megfejtés előtt szóval kiíratni; az iménti példában így: «1880-ban a születések száma volt nagyobb, 1881-ben szintén; 1882-ben a halálozásoké, 1883-ban is. A születések többletét a születésekéhez, a halálozásokét a halálozásokéhoz kell adni, s a melyik több, azt vonni ki a másikból.» Megjegyzendő, hogy ezt nem az iskolában kell leiratni, hanem írja meg otthon minden tanuló, mikor a megfejtéshez fog; ámbár az se lenne baj, ha, kivált eleinte, az iskolában, mindjárt a példa feladásakor, jelölnék ki ilykép mintegy határát a megfejtésnek. Ezt is nevezhetik idővesztegetésnek sokan, de én mégis azt hiszem, egy teljesen felfogott, hibátlanul megfejtett feladvány többet ér tíz felületesen feldolgozottnál. Sőt — ép e szempontból — azt se tartom hibának, ha az otthoni kidolgozásra feladott példák közől egyet-egyet az iskolában, a táblán is újra átdolgoztatnak; maga a számolás akkor már könnyen megy, s így a tanulók egész figyelmét a logikai megfejtésre lehet irányítani.

És e kérdés átvezet a számtani oktatás művészetének egy másik mesterfogására: a körülbelül való számolást értem.

Nagyon gyakori tapasztalat, hogy az iskolai kitünő számoló az életben nem állja meg a helyét, sőt hirtelen számításoknál a legnagyobb bakokat lövi; vagy, hogy a legparányibb törtrészekkel is lelkiismeretesen elszámolgat, de hirtelen, fejből kivetni annak a

történek az értékét nem képes; ama mennyiség elképzeléséről nem is szólva. Ez onnan van, mivel az iskolában a tanító tulságosan ragaszkodik a részletes (détaillirozott) számításhoz, úgyszólván agyonnyomorgatja a tanulót a törtekkel, holott annak a tört mennyiségnek az értéke sokszor egészen jelentéktelen az egészekehez képest; elég legyen a térfogatszámításokra utalnom. A tanuló tehát belezavarodik a sok számba; nevező, számláló, tizedes pont, stb. mindebbe egészen belecsábul, a feladatnak a *lényegét*: a *főmennyiséget* pedig, *elveszti szem elől*. Ez a tapasztalat ösztönzött arra, hogy e baj orvosságát keressem. Soká tartott, a míg ráakadtam; sok keserves órám volt addig nekem is, a növendékeimnek is, de most már tudom: *körülbelül való számításnak* hívják.

$$3719{\cdot}4647 \times 5$$

Mennyi lehet ez? Ötször háromezer az tizenötezer; tehát legalább ennyinek kell lennie. Ötször négyezer az húszezer; ennél meg kevesebb lesz. Tehát a keresett mennyiség már két határ közé van szorítva; 15 ezernél kisebb, 20 ezernél több, s így eleje van véve annak a gyakori esetnek, hogy a tizedes pont hibás kitétele által az eredmény képtelenül nagy vagy csekély legyen. Osztási feladatra alkalmazva:

$$28639{\cdot}78265 : 6 =$$

Huszonnyolczezernek a hatodrésze 4 ezernél több, de 5 ezernél kevesebb; tehát a hányados e két szám közé esik.

Ilyképen lehet és kell ezt alkalmazni mindenféle feladatnál; s a tanító meg fog győződni, hogy ráfordított idejét nem vesztegette hiába.

De van ennek az eljárásnak más, fontosabb hatása is: rászoktatja a leánygyermeket arra, hogy minden dologban a lényegesre fordítsa figyelmét. A ki a női természetnek a mellékes, a lényegtelen dolgok iránt való, sokszor végzetes hajlamát ismeri, annak nem szükség e körülmény fontosságát bővebben fejtegetnem.

Ez okból tartom szükségesnek, hogy a tizedes törtekben az egész *nagy* számjegygyel, a törtrész *apróbbal* írassék; hogy lássa a gyermek, hogy legyen eleven tudatában annak, hogy az 1.00807596-ban

az az *egy* magában többet jelent, mint a többi összes szám együtt véve. Érdekesen lehet ezt demonstrálni úgy is, hogy az ember az egész hosszú számsort áthúzza, s az egész helyett kettőt ír, így: ~~1.000007896~~, 2, s ez az egyszerű kettős többet jelent, mint az az egész hosszú sor. Az ily eljárás meglepő, s a gyermek rögtön tisztában van a dologgal. Ha már érvényesítik ezt a szabályt a közönséges törtek írásánál, a hol bizony az áltört értéke igen nagy is lehet, mennyivel okszerűbb alkalmazása a tizedes törteknél, a hol a törtrész értéke az egy egésznél feltétlenül kisebb. Számtalan hibának, tévedésnek eleje volna véve, ha erre a csekélységre eleitől fogva ügyelnének.

S ezzel áttérhetünk a mennyiségekkel való gondolkozás egy másik fontos műveletére, a részekre bontásra.

II.

A részekre bontás.

Külön fejezetet szentelek ennek a műveletnek, mert eddigi tapasztalatom alapján elsőrangú tényezőül ismertem föl mindennemű műveletben.

Maga az eljárás egyszerű; hiszen mindenikünk ismeri; de az alkalmazásban elhanyagolják. Sehol ez úgy meg nem bosszulja magát, mint a fejbeli szorzásnál, osztásnál.

A gyermeket rászoktatják erre a lelketlen chablonra: «7×80, az annyi mint 56, vagyis 0-t hozzá, 560», s így, ha ez a másik feladat volna kiszámítandó: 7×86, igen gyakran hallani ezt a feleletet: «98». A tanító csodálkozik az ily képtelenségen; pedig az nem is olyan csudálatos; mert a gyerek jól megcsinálta a maga chablonja szerint, hogy 7-szer 8, az 56, 6-szor 7, az 42; ekkor pedig az 56-hoz *függesztendő** 0-ról elfelejtkezvén, magához az 56-hoz adja a 42-őt, és az csakugyan 98.

* «Függesztendő» — megnyomtam a szót; mert e 0 odatevése puszta számolási mechanika, korántsem az 5 százas, 6 tízes mennyiségi képzete.

Ezzel szemben mi előnye van a szétbontásnak? 7×86; Hétszer tíz hetven; nyolczszor hetven 560 (ha sok a gyönge tanuló, s kivált eleinte, még sokkal jobban lehet részletezni e tárgyat, így: 70+70+70+70+70+70+70+70=560. T. i. okosabb a 80-at bontani fel tízesekre, s úgy venni mindenik 10-est 7-szer); hétszer hat 42; összesen 602. — Vagy:

$$\begin{array}{rl|l} 659 : 5 = 500 & & 100+ \\ 100 & : 5 = & 20 \\ 50 & & 10 \\ 9 & & 1 \\ \hline & & 131 \text{ s marad } 4. \end{array}$$

Ez a gyermeknek kedves szellemi munka és alig van rá eset, hogy elvétsék. Ugyanezen okból megbecsülhetetlen az ú. n. *olasz gyakorlat* sűrű alkalmazása is; hiszen az nem egyéb, mint megnevezett mennyiségekre alkalmazott felbontás.

Mindehhez eleinte türelem és megfeszített figyelem kell; de később beletanul a gyermeki ész ebbe a csapásba s játszva végzi még a bonyolodottabb feladatot is.

Igen szép ennek az alkalmazása a mértani feladatoknál, a mikor is gyönyörűen lehet a négyzetek, köbök, stb. keletkezését elképzeltetni. Pl.:

$$\begin{array}{cccc|c} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ \hline 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{array}$$

a négynek a négyzetéből az ötnek a négyzetét. Ezt egyébiránt mindjárt az I. osztályban meg lehet mutatni, a szorzótábla magyarázása alkalmával, vagyis inkább a helyett; mert maga az a szorzótábla úgy, a mint használják, valósággal métely a gyermeki észre, mert feleslegessé teszi rá nézve az önálló szellemi tevékenységet, az erőfeszítést; hogy azzal mennyi idő takarítódik meg, azt nekem ne mondja senki; hat évi tanítóskodás, négy évi képezdei élet meggyőzött róla, hogy az ilykép korrumpált észjárást lehetetlen

egészen jó útra terelni; azt a sokat hangoztatott időbeli nyereséget pedig tízszeresen felülmulja a hibás számolás miatt való vesződség. Mondom, e szorzótábla helyett lehet minden egyes szorzatnak a képét *külön* előállíttatni. Abban már van ráczió. Az a szorzótábla ugyanis a legösszetettebb valami a világon; hol tudjon a gyermek úgy abstrahálni, hogy abból egyes részeket kivéve, azokat a maga lelki szeme elé állítani képes legyen?

E tárgyról azonban elég ennyi. Más alkalommal a mértékszámításokkal fogok foglalkozni.

Komárom. Geöcze Sarolta.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

† Szvorényi József.

1816—1892.

Gyászjelentéssel kezdjük ez évi szemlénket. *Szvorényi József* az egri cziszterczi-rendű főgimnázium igazgatója múlt évi deczember hó 11-én megszünt élni. Nem foglalkozott szakszerüen a nőnevelés kérdéseivel, de mint kiváló tankönyviró, ránk a nőnevelésügy munkásaira nagy hatással volt, mert alig van közöttünk egy is, ki a középiskolák számára írt kitünő tankönyvei (olvasókönyv, nyelvtan, irálytan) egyikétmásikát képzőintézeti tanulmányai közben ne használta volna. Mindnyájan ismertük őt mint kiváló nyelvtudóst, mint elsőrangú prózairót, ki évtizedeken át tanította a magyar ifjuságot magyarul helyesen beszélni és írni. Mint kitünő tanár és mint kitünő szónok egyaránt hires volt s a tanítás és nevelés ügye iránt érzett igaz lelkesedésénél fogva az egész tanító nemzedéknek mintaképül szolgálhatott. Reánk tanítónőkre és a művelt anyákra, legnagyobb hatással 1890-ben megjelent nevelési dolgozatai voltak.* A nevelési dolgozatok igazi gyöngyei ezek, melyek klasszikus formájukkal a tapasztalás és tudomány igazi kincseit teszik az olvasó lelki birtokává! Több mint félszázados áldásos irói és nevelő tevékenysége után nyugodjék a nemeslelkű agg tudós mindnyájunk által áldva és tisztelve; nyugodjék békében!

*

A női munkát értékesítő Lujza-egylet a közönség tájékozására a következő körlevelet küldte szét:

A női munkát értékesítő Lujza-egylet, a mely Lujza szász koburggóthai herczegasszony Ő Fenségének magas védnöksége alatt áll, arra a czélra alakult, hogy a magyar nők munkaképesítését minden tekintetben előmozdítsa s különösen arra keressen módokat és eszközöket, hogy a művelt középosztály női tagjai kézi ügyességük és szellemi tehetségük által tisztességes mellékkeresetre tehessenek szert.

Egyletünk ezen czéljának könnyebb elérhetésére Budapesten állandó női munkaközvető-irodát nyitott (hatvani-utcza 12. sz. a.), a hol szakavatott egyének átveszik az eladásra szánt munkákat, jegyzékbe

* Ismertetve a «Nemzeti Nőnevelés» 1890. évi szeptember havi füzetében e czím alatt: Gyakorlati tanácsok a házi és nyilvános nevelés körében. Irta: Szvorényi József.

veszik a munkára ajánlkozókat és a kész munkára vevőt, az ajánlott munkára pedig megrendelőt keresnek.

Közvetítő irodánk kizárólag a női munka értékesítésével foglalkozik s ezek közül is csak olyanokkal, melyek házilag s nem iparszerűen állíttatnak elő. Ezért határozottan ki van zárva innen minden gyárilag készült iparczikk vagy vásárolt mű, melyek értékesítésének közvetítése nem tartozhatik jótékonyczélu egyesület feladatai közé. Ellenben a nők munkáját, a mennyiben az házilag, de nem iparszerüen készül, a betegápolás és nevelés teendőin kívül, a legtágabb értelemben véve igyekezünk értékesíteni. Ily kézimunkák s női foglalkozási tárgyak főkép a következők:

1. Mindennemü ugynevezett női kézimunka, ú. m.: fehérnemüvarrás, himzés, horgolás, csipkemunkák s diszítések.

2. A házilag előállítható női ipartárgyak: női öltönyök készítése, kalapok s más divatárumunkák, keztyü- s nyakkendő-varrás, majolikafestés, névjegy-tartók és dobozok készítése, egyes nürnbergi apróbb áruk előállítása.

3. A női háztartáshoz tartozó készítmények: befőzött, kandirozott gyümölcs, torták, sütemények, czukorkák.

4. A nők szellemi működéséből eredő keresetforrások: gyorsirási munkák, hangjegyirás, mindenféle másolatok és esetleg fordítások.

Ezen négy nagy csoporthoz tartozó női munkákon kívül készek vagyunk, ha kivántatik, kivételesen a nők alkalmazását a könyvvezetésben, előfizetők és hirdetések gyüjtésében és más hasonló téren is közvetíteni.

Irodánk, a jótékony czélt tartva szem előtt, mindenkor arra törekszik, hogy a közvetítést igénybevevő munkakeresők és munkaadók minden méltányos igénye lehetőleg teljesíttessék, hogy tehát a munkakeresők mindnyájuknak teljes értékét megkapják s a munkaadók kitünő vagy legalább is szolidan készített munkát kapjanak mérsékelt áron, mert csak ily módon hiszszük elérhetni azt, hogy a magyar társadalom is egyre fokozódó mértékben lesz hajlandó a sok ezer művelt nőnek eddig oly gyakran kárba veszett munkaerejét és idejét a közjólét érdekében felhasználni. E czélra tekintve mindenekelőtt, elhatároztuk, hogy munkaközvetítő-irodánk az általa közvetített értéknek csak 1—5 százalékát, tehát a legtöbb esetben parányi összeget szed a munkakeresőktől és munkaadóktól költségeink némi fedezése végett.

A Lujza-egylet közbenjárásának akár munkakereső minőségben való igénybevehetésére nem okvetlenül szükséges, hogy az illető az egylet tagja legyen, viszont azonban a dolog természetéből folyik, hogy az egylet tagjai mindenkor előnyt igényelhetnek másokkal szemben.

Addig, míg egyletünk állandó munkabazárt nem létesíthet, amelyben a kész női munkák könnyebben lelhetnek vevőket, a fősulyt arra kell helyeznie, hogy a munkakereső nőknek megrendeléseket szerezzen. Kész munkákat is elfogadunk elárusítás czéljából, de azok értékesítése körül semmiféle felelősséget se vállalhatunk.

Mennél nagyobb lesz azok száma, a kik egyletünk közvetítése utján fogják szükségleteiket beszerezni, annál több munkakeresőnek adhatunk munkát. Igyekezni kell tehát az egylet tagjainak arra, hogy

egyesületünket mennél szélesebb körben ismertessék és annak közvetitése igénybevételét mindenütt ajánlják.

A ki munkát kiván, mindenekelőtt nevét, polgári állását (esetleg szüleit) és lakását jelenti be. (A név titokbantartását mindenki kikötheti magának, a mely esetben azt csakis az egylet egy-két vezető tagja fogja tudni.) Világosan meghatározza továbbá azon munkák faját és nemét, a melyekre vállalkozik, lehetőleg minden ily munkanemből egy-egy kis mintát mutatván be, a mely mintából a munka minősége is meg legyen birálható.

Kész munkákat vidékről csak oly feltétel alatt fogadunk el elárusítás czéljából, ha a visszaszállítás költségei előre beküldetnek, nehogy ebből az egyletre felesleges kiadás háruljon.

Általában kötelességünknek tartjuk a vidéki hölgyeket figyelmeztetni, hogy tekintve arra, miszerint a munkaadó és munkás, illetőleg egyletünk és ez utóbbi közt sokszor nélkülözhetetlen személyes érintkezés csakis a helyben lakó munkakeresőkkel tartható fenn, vidékiek jól teszik, ha csak olyan munkákra vállalkoznak, a melyekben vagy rendkívüli ügyességet tanúsítanak, vagy a mely munkák különlegességet, speciálitást képeznek, olyat a minő a fővárosban nem kapható. Ugyan ez áll a szellemi munka terén is, a melyekre a helybeliek amúgy is sokkal nagyobb számmal jelentkeznek, mint a mennyinek eleget tenni képesek vagyunk.

*

Állami polgári leányiskola Komáromban. A polgári leányiskola felépítése tárgyában leérkezett a belügyminiszteri rendelet, melyben tudatja a város közönségével, hogy a közgyűlés azon határozatát, mely szerint a polgári leányiskola a bemutatott terv és költségvetés szerint felépíttetni rendeltetett, jóváhagyja és az iskola épületének a jelzett tervek szerinti kivitelét engedélyezi, valamint az építés költségét a megfelelőnek talált egységárak alapján 71,801 forint 25 krban állapítja meg.

*

Női kézimunkaiskola Szombathelyen. Mint a «Vasvármegyei Tanügy» irja: Nagy Krisztina okleveles tanitónő a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr engedélye alapján *magán* női munkaiskolát állít Szombathelyen. Sajnosan tapasztaljuk, hogy a községek érdeklődése az utóbbi időben a női kézimunka és iparoktatással szemben megcsappant, a mit élénken bizonyít az, hogy mind ritkábban lehet községi ipariskolák keletkezéséről hirt adnunk. Ez pedig fölötte nagy kár a női-iparoktatás fejlődésére nézve, mert a magánvállalat, a kellő anyagi eszközök ritkán állván elegendő mértékben rendelkezésére a női-ipariskolához joggal füzött várakozásnak ritkán képes megfelelni. A szombathelyi iskola érdekében is kivánatosnak tartjuk, hogy a város támogatása és segélyezése mellett létesüljön. Az a csekély költség, mit ez a városnak okoz, az iskola áldásos hatásában, a polgárság vagyonosságának emelésével bőven megtérülne.

*

A M. D. E. kolozsvári köre a kolozsvári Otthon létrehozásán fokozott erővel munkálkodik. Nemcsak a gyűjtéseket, alapítványokat és tag-

dijaik egyrészét tőkésítik a czélra, de felolvasások és hangversenyek rendezésével is törekednek az e czélra szánt. Az idei télre is több ily előadás van tervezve, minthogy a mult és a jelen évben tartott előadások sikere teljesen kielégitő. Főként ez előadásoknak tulajdonítható, hogy a körnek ez időszerint már 2462 frt tőkésített vagyona van. A kolozsvári körnek 557 tagja van, köztük 133 az anyaegyesületnek is rendes tagja. A rendes havi ülések is tanulságos felolvasásokkal vagy zeneelőadásokkal vannak összekötve, így az 1892. évi november végén tartott gyűlésen Dr. Malonyay Dezső olvasott fel s Rigó Anna k. a. zongorázott.

*

A M. D. E. győri köre elhatározta, hogy jövedelméből egy *négyezer* frtos alapítványt fog létesíteni a budapesti «Taintónők otthonában». E czélra gyűjtéseket rendez s a tagdíjak reá eső részét is e czélra fordítja. A czél elősegítésére hangversenyeket, mulatságokat, tombolákat rendez. Az első ilyen hangverseny-előadás folyó hó 7-én változatos műsorral, nagy erkölcsi és anyagi sikerrel tartatott meg. A győri körnek az anyaegyesület részére beküldött tagdíjösszegek levonása után 1892. decz. hó végén 82 frt pénzkészlete volt, mely a hangverseny jövedelméből jelentékenyen emelkedett. A győri körnek jelenleg 111 tagja van, ezek közül 30 az anyaegyesületnek is rendes tagja és 4 a győri körnek alapító tagja. (Egy év előtt ott az egyesületnek csak 8 tagja volt.)

*

A M. D. E. fiumei köre ez időszerint már 61 tagot számlál. A kör jelenleg ingyenes magyar nyelvi tanfolyamot tart fenn heti két órán át, melyen 20 fiatal fiumei hölgy vesz részt. A kör továbbá tanfolyamot tart fenn olyan fiatal lányok számára, kik nyelvi akadályok miatt a felsőbb leányiskola V. osztályába nem léphettek, de a hazai és az idegen nyelveket el akarják sajátítani s magukat a női kézi munkában kivánják gyakorolni. E tanfolyam tárgyai: magyar, német és franczia nyelv, és a fehérnemüek szabása és varrása. E tanfolyam csekély díjfizetéssel jár, s 4 tanítónő tanít benne heti 12 órán keresztül 6 növendéket.

*

A M. D. E. ujvidéki köre jelentékeny befolyást gyakorol felolvasásai által már eddig is nemcsak a városi tanítónők önképzésére, hanem a nőnevelési eszméknek az intelligens körökben való terjesztésére is. A február 2-án tartandó közgyűlésre már nagyban folynak az előkészületek; sőt a köri tagok közt a társas érintkezésre kedvező alkalmat nyujtani óhajtván, a kör egy téli tánczmulatság tartását is elhatározta. Az ujvidéki körnek eddig 103 tagja van, azonban ezek közöl még csak kevesen tagjai az anyaegyesületnek is, ami a körre annyiban kedvezőtlen körül-

mény, mert jogait és befolyását az anyaegyesülettel szemben kellőképen nem érvényesítheti. Az ujvidéki kör buzgó elnöksége azonban reméli, hogy e bajon a kör a legközelebbi jövőben segíteni fog.

*

A M. D. E. budapesti tanitónői szakosztálya deczember és január hónapokban is igen nagy közönség jelenlétében tartotta meg üléseit. A fővárosi tanitónőkön kivül sok tanítással nem foglalkozó uri hölgyet is láttunk az üléseken, a mi nyilván mutatja, hogy az egyesület napról-napra nagyobb népszerűségnek örvend. A *deczemberi ülésen* Földes Bella a virágcsinálás művészetét mutatta be igen ügyesen, miközben érdekesen és tanulságosan fejtegette, hogy miként lehet a művirágokat a növénytan tanítása közben szemléltető eszközül használni. A másik tárgy Schmidt Gizella előadása volt a németországi nőnevelési mozgalmakról, ezen dolgozatot mai számunkban közöljük. Az ülés végén megalakították a «zenetanitónők és nevelőnők nyugdíjügyének bizottságát» és a kis biráló bizottságot a következő tagokból:

a) *A zenetanitónők és nevelőnők nyugdíjügyének* előkészítő bizottsága: Thuránszky Irén, *elnök*. Szemlérné Frecskay Józsa *alelnök*. Bacher Vilmosné, Balogh Zsófia, Bartay Ede, Bellovics Imre, Bogyó Samú, Burghardt Irén, Faragó Gyula dr., Fizély Julia, Frecskay János, Grosschmidt Margit, Hampel Józsefné, Harach József, Háry Piroska, Háry Vilma, Justus Eszter, Káldy Gyula, Kárpáti Irén, Komáry Erzsébet, Losonczy Matild, Meguscher Fánni, Odor Vilma, Ott Vilma, Peregriny János dr., Radnai Jenőné, Rakovszky István, Reichlné Paula, Sebestyénné Stetina Ilona, Simonyiné Gábriella, Stelcz Mária, Scholz Ágosta, Szebenyi Antónia, Szebenyi Ella, Szerdahelyi Julia, Sztankó Béla, Tassy Emma, Vozáry Auguszta, Zádorné Gáll Anna, Zaremba Gábriella, Zöllner Erzsébet, Zsoldos Károly dr.

b) *A könyvbiráló bizottság:* Odor Emilia, *elnök*. Bacher Vilmosné, Dorogsághy Dénesné, Ehmayer Berta, Ekker Auguszta, Freund Vilma, Hercog Sarolta, Harsányi Anna, Kempelen Gyuláné, Komáromy Lajos, Nemecskay Irma, Tavassy Mária, Weiszberger Antónia, Zaremba Gábriella.

A januári ülés egyetlen fölöttébb érdekes tárgya *Dr. Oláh Gusztávnak*, az angyalföldi orsz. tébolyda igazgatójának előadása volt: *Az iskolás leányok elmebeli gyöngeségeiről*. A kitünő tanulmány közlését jövő számunkban kezdjük meg.

*

A M. D. E. igazgatósága deczember és január hóban tartott ülésein elkészítette a vidéki körök beküldött óhajtásainak figyelembe véte-

lével a vidéki körök alapszabályait, melyet a választmány január 29-én d. e. 11 órakor tartandó ülésén tárgyalnak s azután hozzászólás, kiegészítés czéljából a februári közgyűlés előtt a vidéki köröknek küldenek meg, hogy így a belügyminiszteriumhoz megerősítés végett a közgyülés határozatából fölterjeszthető legyen. A választmányi ülés előtt a pénztárvizsgáló bizottság is összeül, hogy a közgyűlésnek a pénztár állapotáról szóló jelentését megtehesse.

*

Irodalmi pályázat. Figyelmeztetjük olvasóinkat, hogy a M. D. E. irodalmi pályázata február hó végén lejár. A pályázati feltételek folyóiratunk mult évi novemberi számában láthatók.

IRODALOM.

NÉPSZERŰ TAPASZTALATI LÉLEKTAN iskolai s magán használatra. Készítette s kiadta *Dóczy Gedeon* Debreczen. László Albert bizománya.

Dóczy Gedeon a debreczeni ref. egyház által fentartott felsőbb leányiskola igazgatója kis könyvét tanítványai számára írta. Erre látszik mutatni a könyv csekély terjedelme, (75. l.) meg az egyszerűségre és világosságra való törekvés, a mi a könyvnek kétségtelenül igen nagy érdeme. Egy gyakorlott tanár munkája ez, ki számot tudott vetni a rendelkezésre álló idővel s a tanuló növendék felfogási képességével. Nem ad részletes és terjedelmes magyarázatokat s így a magántanulásra talán nem elég vonzó, de világosan foglalja össze a legismertebb lélektani törvényeket s így arra, hogy a tanár magyarázata mellett összefoglaló vezérfonalul, tankönyvül szolgáljon, teljesen alkalmas. Nem lehet eltagadni, hogy a könyvnek egy-két különös sajátsága van, a mi azonban nem esik használhatóságának rovására. Így pl. a fogalom-alkotást fogalmazásnak nevezi; az ismerő tehetséget és érzőtehetséget sokkal nagyobb részletességgel ismerteti mint az akaró tehetséget; míg amazokat 60 lapon tárgyalja, ennek csak 14 lapot szán, nem is emeli ki az akaratnak az ember életére kiható nagy jelentőségét úgy, mint azt az érzőtehetségnél — igen helyesen — megteszi. A rövidségre való törekvés néhol a módszer kárára válik, mert nem a tapasztalatokból vonja el a tételeket, hanem csak összefoglalva közli azokat. Ezeken a hiányokon azonban tapasztalt ügyes tanár könnyen segít, s a könyvet az eddigi hasonló könyveknél — melyek nem felsőbb leányiskolák számára készültek s igen terjedelmesek — sokkal nagyobb sikerrel használhatja.

*

EREDETI MAGYAR GYERMEK- ÉS NÉPMESÉK. Összeállította *Radó Vilmos*. Budapest, Eggenberger-féle könyvkereskedés. Ára díszkiadásban 2 frt 40 kr.

A ki a népmeséknek a nemzeti érzület fejlesztésére való nagy hatását, a gyermeki lélek naiv természetének megfelelő szórakoztatásra alkalmas voltát ismeri, s tudja, hogy *a gyermek kezébe adható* mesegyűjteményeknek mennyire szűkében vagyunk, az kellőképen fogja mél-

tányolni azt a gondot és fáradságot, melylyel Radó Vilmos a fentemlített mesegyűjteményt összeválogatta, összeállította. Ötven szebbnél szebb mesét találunk e könyvben, melyet Szemlér Mihálynak számos szép képe ékesít, s melyet bátran kezébe adhatunk minden gyermeknek, a ki már olvasni tud, épúgy élvezni fogják a kicsinyek, a mint hogy érdekelni fogja ez a könyv a nagyobbakat is. A mesék, noha át vannak dolgozva gondosan, s megvannak tisztítva minden oly kifejezéstől, mely pórias vagy a gyermek értelméhez még nem való, semmit sem veszítettek az átdolgozás által bűbájos naivságukból és közvetlenségükből, sem eredeti magyar zamatjukból. De nem találjuk meg bennök némely meseíró azon hibáját sem, hogy mindenáron magyarosan akarva írni, erőltetett módon és ízléstelenül írnak. Szóval tartalmánál és nyelvezeténél fogva keresve sem kereshetünk alkalmasabb könyvet a kicsinyek szórakoztatására, s ezért melegen ajánljuk a könyvvásárló szülők és gyermekbarátok figyelmébe.

*

ROBINSON CRUSOE TÖRTÉNETE az eredeti elbeszélés nyomán gyermekek számára írta *Radó Vilmos*. Második, javított kiadás. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása. Ára díszes vászonkötésben 1 frt 80 kr.

Robinson történetét többféle átdolgozásban bírjuk s tárgyánál fogva ma is egyike e történet a legvonzóbb gyermekolvasmányoknak. Radó átdolgozását a többi Robinson-történet fölé emeli az egyszerű, cziczoma nélküli világos, magyar nyelvezet, mely Radó minden munkájának legjellemzőbb sajátsága. Az elbeszélést magát is egyszerűbbé tette az átdolgozó, mi által az világosabb és a kisebb gyermekek által is élvezhető lett. Ez a könyv — azt hiszszük — nem is szorúl ajánlásra.

*

HIMZŐ-MINTACSARNOK. Női kézimunka szakközlöny a leányiskolák és hölgyek számára. Szerkeszti és kiadja *V. Fintha Dénes* Pécsett. Megjelenik minden hó 15-én. Előfizetési ára egész évre kettős mintapéldányokkal 7 frt, négyes mintapéldányokkal 9 frt.

E jeles folyóiratnak immár a 4-ik füzete jelent meg s a himzés tanítása és gyakorlása közben nagyon czélravezető segédeszköznek bizonyult. Temérdek jó ízléssel rajzolt monogrammot, színes és fehér himzésmintát, sőt népies és stilszerű mintarajzokat is közöl. E mellett pontos utasítás ad a kivitelre, s utasításait az átrajzolás technikájára, a majolika festésre, üvegre rajzolásra s más hasonló ügyességekre is kiterjeszti, megnevezve egyszersmind a forrásokat is, a hol az említett munkához szükséges anyagokat és eszközöket megszerezheti. Ezek mellett szépirodalmi rovata is van, melyben a nőnevelés kérdéseivel könnyed mulattató mo-

dorban kíván foglalkozni. Ezek felemlítése a bővebb ajánlást, azt hiszszük, fölöslegessé teszi.

*

GYAKORLATI KÉZIKÖNYV a női ruha szabászat gyors és sikeres megtanulásához. Intézetek, leányiskolák, tanítónők számára és magánhasználatra. 9 ábrával és 1 melléklappal. Kidolgozta *Lengyel Samuné* szül. Matákovits Teréz. Ára 2 frt.

Ez a csekély terjedelmű, de fölötte hasznos kézikönyv rövid idő alatt harmadik kiadásban jelent meg, a mi már magában is bizonyítja használhatóságát és kedveltségét. Minthogy más alkalommal már kiemeltük e könyv jó tulajdonságait, itt csak utalunk a jelentékenyen olcsóbbá lett és javított új kiadásra azzal a megjegyzéssel, hogy az szerzőnél Budapesten VIII. ker. Szentkirályi-utcza 3. szám alatt kapható.